

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ В КРИМСЬКОМУ ХАНСТВІ ПРОТЯГОМ XV-XVIII СТОЛІТЬ

Костянтин Сізарєв

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького*

Вступ. Загальновідомо, що Кримське ханство – феодальна держава кримськотатарської династії Гераїв, котра існувала у період з 1441 по 1783 рр. та займала територію в межах Дніпра й Дону, степах Причорномор'я, на землях північної Кубані й, насамперед, – Крим. Кримське ханство заснував Хаджі I Герай під назвою Кримський юрт внаслідок розпаду Золотої Орди. І в подальшому, у процесі формування системи влади та управління, в Кримському ханстві протягом XV-XVIII ст. важливу роль відіграли представники цієї династії.

Мета та завдання. Метою статті є характеристика державного устрою та системи влади в Кримському ханстві протягом XV-XVIII століть. Завдання статті полягає в аналізі владних повноважень усєї владної структури Кримського ханства.

Результати дослідження. Ф. А. Аметка вважає, що Кримське ханство було державою, котра за формою правління являла собою своєрідну станово-представницьку монархію. І впродовж всього її існування – 1441-1783 рр. – нею правила династія Гераїв. Хан, який стояв на чолі держави, володів широкими повноваженнями, був головою виконавчої та судової влади [1, с. 7]. В.В. Васильєва звернула увагу на те, що державний лад Кримського ханства змінювався в залежності від поступового переходу від кочового до осілого способу життя. Окремі кримські роди ставали великими землевласниками завдяки хану. Найбільш відомі з цих родів: Ширін, Барин, Кулук, Сулеш і Мансур тощо [2, с. 66-67].

Повноваження центрального управління в Кримському ханстві покладалися на чітко визначене коло осіб, що були найбільш наближеними до хана й займали привілейоване становище в системі державної влади. Очолював владну вертикаль безпосередньо хан, котрий мав висуватися лише з роду Гераїв, оскільки саме вони вважалися нащадками Чингізхана. Обрання хана відбувалося на курултаї четвіркою карачі-беїв – представників особливо знатних кримськотатарських родів (Аргин, Барин, Кипчак й Ширін). Саме так ухвалювалось рішення про кандидатуру майбутнього хана. Новообраний хан підіймався на білому повстяному полотнищі на престол, під акомпанемент мусульманських молитов. На ханській престол могли претендувати два молодших брати хана-правителя й лише потім – ханські сини. З 1478 р., внаслідок підпорядкування Криму султану Османської держави, результати вибору беїв став затверджувати султан.

Внаслідок перемоги Кримського ханства над Ордою, коли в кримське підданство влилася низка ординських улусів, до колегії карачі-беїв додалися також два колишніх

ординських роди: Мансур та Сіджеут. Вибори відбувались у вигляді наради, на якій карачі-беї приходили до узгодженого рішення, потім саджали новообраного кандидата на полотно білої повсті й піднімали його за чотири кінці, а потім читали над ханом спільну молитву. Такого роду звичаї, при всій своїй архаїчності, не відповідали духу часу, особливо в період XVII-XVIII ст. Тому, всі більш-менш енергійні хани намагалися запровадити османський лад у спадкування, так щоб влада автоматично переходила від батька до старшого сина, проте беї прагнули цього не допустити. А османські султани стояли саме на боці останніх. І вже з середини XVII ст. вибори хана перетворилися на чисту формальність. Оскільки на цей час практично всі повноваження звільняти й призначати ханів привласнили султани. При цьому, нехай навіть й формально, але беї, при призначенні султаном кожного нового хана, однаково намагалися проводити процедуру його виборів за старим звичаєм [3]. Хан мав двох офіційних спадкоємців. Зазвичай, вони були його братами. Старший із них мав титул «калга-султан». У його обов'язки входив нагляд за східною частиною держави. Він мав особисту резиденцію з палацом в Ак-Месджид (Біла Мечеть, нинішній Сімферополь). Звіди він щотижня прибував до хана на наради в Бахчисарай. Другий спадкоємець – «нуреддин-султан» - наглядав за західною частиною ханства. Його резиденція знаходилася в одному з ханських заміських палаців у цій частині країни. Згодом нуреддини володіли власною резиденцією в самому Бахчисарайі.

Владу кримського хана обмежували диван, муфтії, знатні та могутні беї. Диван був колегіальним органом, котрий виконував функцію, що, значною мірою, уособлювала виконавчу, законодавчу й судову владу. Він, певним чином, обмежував владу хана. До складу дивану входили: хан, муфтії, калга, нуреддин, візир, кадіаскер (верховний суддя), дефтердар (хранитель скарбниці – своєрідний міністр фінансів) та беї. У дивані розглядалися рішення щодо оголошення війни та миру, надання військової допомоги іншим країнам тощо. Також там представлялися послы та зачитувалися грамоти інших держав. Диван також виступав судом вищої інстанції, розглядав остаточно (за касацією) кримінальні й цивільні справи, а також найважливіші справи про суперечки між феодалами. Тільки він міг винести вирок, згідно якого передбачалася смертна кара. У дивані, зазвичай, відбувалася процедура вступу на посаду або зняття з посади кримського хана [1, с. 7, 15]. Титул калги було запроваджено Менгі І Герасем задля власного сина –Мехмеда Герая. Мета цього кроку полягала у встановленні певного порядку при наслідуванні ханського престолу, оскільки практика успадкування влади старшим представником ханського роду, що існувала ще з часів Золотої Орди, спричиняла значні міжусобиці. Як правило, калгою призначався наступник кримського хана чи довірена особа з ханського роду. У випадку смерті хана, калга керував країною до призначення на престол нового правителя. Калга-султан був головнокомандувачем армії в разі, якщо хан особисто не йшов на війну. Він мав резиденцію в Ак-Мечеті та керував містом Карасубазаром і його околицями. Свій калга був у бейських родах Ширін і Мангіт (Мансур) [4, с. 14, 15]. Нуреддин займав посаду, аналогічну начальнику штабу усього війська. А в поході він, зазвичай, керував корпусом чисельністю в 40 тис. татар. У перерві між походами нуреддин здійснював

верховенство над судами та функції, тотожні верховному поліцейському. Він володів власними палацом, диваном й гаремом.

Отже, кримський хан фактично володів виборною посадою. Після його смерті престол дістався у спадок наступному за старшинством члену династії. Як правило, це був один із братів колишнього хана, але принциповим було не це, а саме старшинство. Однак цієї традиції не завжди дотримувались. А з часом вона стала анахронізмом, хоча формально її намагалися виконувати. Відтак, при сходженні на престол чергового хана, було заведено, щоб всі його родичі, які були старші від нього за віком, залишали Крим й переселялися до своїх маєтків у Туреччині. Відповідно, хан реально ставав найстаршим із Гераїв у Криму, і давнього звичаю, хоч і з певними застереженнями, вдавалося дотримуватися [3]. Як верховний глава Кримської держави, хан отримував наступні доходи: митний та соляний збір, пенсію від Османської імперії, надходження від гатмана (коменданта) Дубосар, правителів Буджака і Каушпан та від ногайських сераскирів – загалом на суму близько 120 тис. піастрів, не враховуючи доходи від земельних володінь хана й подарунків, що він одержував від іноземних правителів.

Історично склалося так, що Кримське ханство було децентралізованою унітарною державою, територія якою була поділена на бейства (бейліки), котрі очолювалися бейми. У кожному бействі формувалися власні органи влади та військові сили; деякі з них вступали у міжнародні відносини з сусідніми державами, вели листування з зарубіжними урядами [1, с. 7]. Навіть виконавчі повноваження на місцях здебільшого здійснювалися не центральними державними органами Кримської держави, а внутрішніми структурами бейських родів. Бей володіли власними міні-столицями, зі своїм двором, калгою (калга-султан – перша посадова особа після хана в ієрархії Кримського ханства) і нуредином (нуредин-султан – титул третьої після хана й калги особи в ієрархії Кримського ханства. Нуредином призначався другий спадкоємець хана, обраний із аристократичної верхівки власного роду. Бей могли одружуватись на ханських доньках, не голити бороди, як і хан, і відсилати своїх послів до іноземних правителів.

Здійснення судово-дорадчих функцій при ханові забезпечував диван, завдяки приналежності до нього обох спадкоємців хана, карачі-беїв, лідерів мусульманського духовенства, що представляли одночасно духовну та судову владу, тощо. Судова система Кримської держави формувалася за релігійними принципами: місцеві судді нижчого рангу (каді) та столичні судді вищого (каді-аскери) підпорядковувалися муфтієві – голові мусульманської громади Криму, що був непідзвітний хану й підпорядковувався безпосередньо халіфу (султану Великої Порти). Диван збирався, зазвичай, щотижня й розглядав найважливіші судові справи, котрі не могли вирішуватися на місцях. У випадку необхідності розгляду питань стратегічного характеру (оголошення війни та запровадження нагальних податків) збирався найвищий законодавчий орган Кримського ханства – Курултай. Він представляв собою асамблею усієї знаті держави. На ньому вирішувалися найважливіші питання в житті Кримського ханства. Прийнято було вважати, що в цьому випадку бей виступали від імені всього народу. Курултай володів значним впливом, маючи повноваження

затверджувати чи відхиляти законодавчі й виконавчі ініціативи Кримського хана [3]. Отже, владні повноваження Кримського хана були значно обмежені правами беїв. Із них та їхніх васалів хан не мав права збирати податки. І навіть євреї, що проживали на їх землях, не сплачували податки хану.

Після смерті бея володарем його бейства ставав калга – старший син, потім нуреддин – другий син, й лише після смерті усіх його синів бейство переходило до його старшого онука. Решта спадкоємців бея та його побічне потомство формувало дворянство «Емір-заде», котре згодом отримало найменування «мірза» («мурза»). При цьому, останні поділялися на прямих потомків беїв, що проживали в межах бейства та знаті, яка перебувала у віддалених родинних зв'язках із родоначальником певного бейства. У Кримському ханстві також існувало нижче, служиле дворянство («капикуль»), що складалося з яничарів. Із ними представники вищої знаті практично не контактували, за винятком особливої ханської милості.

Як відзначила К.П. Чорна, система управління в Кримському ханстві на період XVI ст. уособлювала в собі риси, притаманні степовим імперіям; місцеві родоплемінні звичаї й традиції; певні особливості й ознаки, характерні для системи влади в Османській імперії та окремі проєвропейські тенденції в сфері зовнішньої політики. Така своєрідна комбінація дала змогу Кримському ханству вистояти впродовж 342 років. У період васальної залежності Кримського ханства від Османської імперії, для ханства була надана значна автономія та систематична допомога в адміністративному, фінансовому, військовому й правовому відношеннях. І як наслідок цього – протекторат Великої Порти не зміг ліквідувати традиційні звичаї й традиції, що ґрунтувалися на домінуванні у системі управління державою родоплемінних звичаїв і традицій; формуванні скарбниці переважно за рахунок військових походів і набігів тощо. Розташоване в досить вигідному геополітичному положенні, Кримське ханство було характерним зразком автократичної децентралізованої унітарної держави, чий самобутні національні управлінські традиції були доповнені політичним впливом Османської імперії та північно-східної Європи. Як і багато інших середньовічних держав, ханство занепало під натиском більш могутніх сусідніх імперій. Водночас, передумови попереднього його політичного занепаду мали багато причин, спільних для подібних державних утворень, багато проблем. Насамперед, це суперечності між відцентровою й доцентровою державною політикою, між прагненнями ханів зміцнити автократичне правління та намаганнями беїв отримати автономію для своїх володінь; відмінність між архаїчними управлінськими традиціями у процесі здійснення територіальної влади й наявність чужоземного елемента в центральній державній владі, яка мала досить нагальну потребу міжнародного визнання [5].

Саме Хаджі Герай, який переніс свою резиденцію з Солхата (нині Старий Крим) до Салачику в околицях пізнішого Бахчисарая, започаткував ханську династію Гераїв. А в 1475 р., під час походу османів на Крим, коли султаном Мехмедом II були завойовані генуезькі колонії Північного Причорномор'я, кримська правляча династія в особі Менгі I Герая визнала владу султана Османської імперії як очільника мусульманського світу. У подальшому вплив Великої Порти на внутрішні справи Кримської держави тільки збільшувався. Хоча зрідка кримські хани проявляли

непокору владі очільника Османської імперії, включно зі збройним протистоянням. Гераї навіть зверталися за військовою допомогою до провідників українського козацтва (зокрема – протягом періоду 1624-1629 рр.). При цьому, ефективність опору була доволі незначною, оскільки він гальмувався міжусобицями в самому ханському середовищі. Відтак, до середини XVIII ст. ханство, значною мірою, втратило політичну самостійність на користь Османської імперії. Одночасно І. В. Зайцев відстоює думку щодо того, що Кримське ханство протягом всієї своєї історії було незалежною, а не васальною державою [6, с. 290-296]. Також існує думка російських авторів стовно того, що Кримське ханство не було повністю васальною чи залежною державою [7, с. 382].

Після офіційного входження Кримського ханства під протекторат Великої Порти, васальна залежність Криму від Османської імперії розповсюдилась і на вищих посадовців ханства. Кримські хани могли призначатися та усуватися згідно волі правителя Порти. У цьому була слабкість Кримської держави та міць Османської імперії. Жоден хан не міг бути впевненим у надійності свого становища, адже будь-коли його могли усунути. Більшість переміщень вищих посадовців здійснювалася за бажаннями та проханнями беїв, які, відстоюючи власний авторитет, прагнули не допустити піднесення того чи іншого хана. Внаслідок цього, на середину XVIII ст. нараховувалося близько двохсот представників династії Гераїв, які могли претендувати на ханський престол [8]. У результаті, процедура обрання беями хана набуває ознак простої формальності. Проте й вона була відмінена у 1584 р. Відтак, султану було досить прислати з Туреччини якомусь із беїв ханські аксесуари (почесну соболину шубу, шаблю і шапку), а також хаттишериф (указ), як правлячий хан покійрно поступався місцем обранцеві Великої Порти й відправлявся в заслання (частіше за все на о. Родос) [2].

У палаці-музеї Торкарі, котрий у другій половині XV – першій половині XIX ст. був резиденцією османських султанів, нині зберігається унікальне архівне зібрання, значну частину якого складають джерела з історії Криму Середньовічної епохи. Окрім ханських ярликів і листів, тут можна знайти послання мурз і беїв. Найбільш ранніми з подібних документів в архіві музею Торкарі є листи Емінека (кримський карачі-бей, глава знатного роду Ширін) султану Фатіх Мехмету. Його листування з оттоманськими правителями й згадка імені в Тархан-ярлику першого Кримського хана Хаджі I Герая є підтвердженням важливого статусу Емінека. Після смерті Хаджі I Герая бей відіграв ще більшу роль. На думку Ш. Е. Сейт-Маметова, саме він, об'єднавшись з Менглі Гераєм, скинув з престолу Нур-Девлета. Зміст листів свідчить, що цей бей був командувачем кримськотатарського війська [9]. Ширінський мурза Емінек-бей, коли став карачі-беєм, посів перше після хана місце в ієрархії Кримського ханства. Незабаром відносини між ханом й карачі-беєм погіршилися. Емінек зажадав, щоб Менглі Герай віддав йому в дружини свою матір, вдову Хаджі I Герая, але отримав відмову. Про свої претензії на посаду глави роду Ширін заявив його племінник Шейдак, син Мамак-бея. Спочатку Шейдак звернувся за допомогою до Генуї, але, не отримавши її, втік до Великої Орди. Незабаром Менглі Герай відсторонив від посади Емінека, який подався на Північний Кавказ, і переконав Шейдака повернутися до Криму. У лютому 1475 р. Менглі Герай

під тиском генуезців призначив новим беєм Ширіну – Шейдака. Декілька разів рід Ширін на чолі з Емінеком брав участь в бунтах проти кримського хана Менглі Герая, зокрема під час османського вторгнення до Криму в 1475 р. Проте, переважно, він дотримувався з правителем ханства мирних відносин. У березні 1475 р. кримський хан Менглі Герай був відсторонений бєями від престолу і втік до Кафи під захист генуезців. Новим кримським ханом було проголошено його старшого брата Айдера. Емінек-бей повернувся до Криму й одержав знову посаду карачі-бея Ширіну. Його племінник Шейдак у цей час переховувався в Кафі. Тоді Емінек зі своїм військом обложив Кафу. Наприкінці травня 1475 р., коли в Криму висадилася османська армія під командуванням великого візира Гедіке Ахмед-паши, Емінек з татарською кіннотою об'єднався з турками та взяв участь в облозі й взятті Кафи. Шейдака, за його наказом, було знайдено та вбито. Турки-османи завоювали всі генуезькі міста-колонії в Криму й посадили на ханський престол Нур-Девлета. Незабаром проти Емінека виступив його молодший брат Хаджіко, який зі своїми прихильниками, свого часу, втік до Великої Орди. Хаджіко з ординським військом вторгся до Криму, але цей напад було відбито Емінеком. Влітку 1476 р. до Криму вторглася велика ординська армія під командуванням сина хана Ахмата. Ординці розорили й підпорядкували своїй владі увесь півострів. Хан Великої Орди Ахмат призначив кримським ханом свого племінника Джанібєка. Емінек-бей повернувся до Криму й, ледь не взятий в полон ворогами, сховався в Ескі-Кирич. У 1477 р. кримські бєї під керівництвом Емінека вигнали Джанібєка й знову звели на ханський престол Нур-Девлета. Проте відносини між ханом й карачі-беєм знову не склалися. Незабаром Емінек-бей відправив лист до султана Мехмеда Фатиха, прохаючи його звільнити з полону й призначити новим кримським ханом Менглі Герая. Навесні 1478 р. Менглі Герай з турецьким загоном прибув зі Стамбула до Криму, де зайняв ханський престол [9].

З іншого листа Емінека-мурзи від 883 по Хіджре (+1478) можна дізнатися про зовнішньополітичну ситуацію навколо півострова – над Кримом нависла загроза нападу золотоординського хана Ахмеда; про відсутність боездатної армії; внутрішній стан кримської адміністрації – бєї та мурзи не корилися правлячому хану Нур-Девлет. У зв'язку з цим Емінек просить повернути Менглі Герая на престол, який, за його словами, зможе навести порядок на півострові. У результаті Фатіх Мехмед прислухався до цього мурзи й поставив Менглі Герая на престол в 1479 р. [9].

У січні 1502 р. розгорнулася боротьба між ханом Великої Орди Ших-Ахмедом й кримським ханом Менглі-Гераєм. Навесні 1502 р. кримський хан завдав рішучого удару своєму супернику. Й наприкінці травня кримське військо рушило до Перекопу. Так, наближався останній акт драматичної боротьби між кримськими Гераями та нащадками ханів Золотої Орди, «Ахматовими дітьми» [10, с. 30, 31]. Водночас, у процесі формування виконавчої влади, з самого початку, місцева влада, здебільшого, не контролювалася центральними органами. При цьому визначальну роль відігравали структури бєйських родів. Адже більшість кримських земель були поділені між знатними родами, хан мав у цих бєйських феодалних наділах лише опосередковані повноваження. І саме для узгодження й розподілу адміністративних питань між ханською владою та бєйським самоврядуванням, призначалися два спадкоємці хана:

калга-султан і нуреддин-султан – в східну та західну частини держави, де ті надалі взаємодіяли з провідниками знаті певного регіону: калга з беєм роду Ширін, а нуреддін з беєм роду Мансур [3].

Кримське ханство тривалий час було ареною боротьби між буджакськими та ногайськими татарськими родами. Феодальна знать досить часто була опозиційно налаштована по відношенню до хана. У внутрішніх міжусобицях проявлявся вплив турецького уряду, що прагнув не допускати консолідації сил Кримського ханства. Велика Порта доволі часто цілеспрямовано створювала конфліктні ситуації всередині Кримського ханства, що закономірним чином його послаблювало. І це дозволяло контролювати не тільки діяльність хана, але й непокірної кримської знаті та спрямовувати розвиток держави в потрібне османам русло [8].

У результаті Російсько-турецької війни 1768-1774 рр. російські війська зайняли Крим. Був підписаний Кучук-Кайнарджийський мир, за котрим Османська імперія визнала незалежність Кримського ханства [11, с. 121]. Проте, на думку С. С. Андрєєвої, існування формально незалежного Кримського ханства із збереженням його міжнародної правосуб'єктності протягом 1772-1783 рр. у цілому можна вважати тактичною та тимчасовою стадією в загальному процесі опанування Росією Північним Причорномор'ям [12, с. 29, 30].

Висновки. Загалом слід наголосити, що процес формування Кримського ханства, розпочавшись в XV ст., зумовив певну трансформацію державного устрою Кримського ханства в напрямку децентралізованої унітарної держави, яка була розділена на бейства, на чолі з бєями. Кожний бейлик поступово сформував свої владні апарати й військові загони. Окремі з них мали можливість налагоджувати міжнародні відносини з іншими країнами. У той же час хан, як верховний голова Кримського ханства, перебував у залежності від султана Османської імперії.

Кримське ханство являло собою тип децентралізованої унітарної держави. Навіть виконавчі повноваження на місцях здебільшого здійснювалися не центральними державними органами Кримської держави, а внутрішніми структурами бейських родів. Загалом, владні повноваження Кримського хана були значно обмежені правами бєїв. Усього п'ять кримсько-татарських родів були представниками вищого стану. Кожен голова роду у своєму бєйстві вважався необмеженим деспотом, що очолював адміністрацію та суд. Для здійснення судових повноважень бєй отримував від кади-аскера (державного судді) грамоту. Залежність бєїв від хана насамперед уособлювалась в їх призначенні забезпечувати військовий контингент. Щодо вирішення питання війни та миру хан зобов'язаний був збирати раду карачі-бєїв.

Список використаних джерел

1. Аметка Ф. А. Кримське ханство: становлення і розвиток державності та права (перша половина XV – друга половина XVIII ст.). Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2003. 19 с.
2. Васильєва В. В. Державний устрій Кримського ханства. Суспільно-політичні процеси на українських землях: зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми,

- 21 травня 2013 р. / За заг. ред. В.А. Нестеренка. Суми: Сумський державний університет, 2013. С. 65– 68.
3. Гайворонський, О. & Громенко, С. Кримське ханство. Влада та суд. Крим. Реалії. URL: <https://ua.krymr.com/a/29430946.html>.
 4. Бушаков В. О происхождении титула калга в Крымском ханстве. *Ватан*. 1991. № 3. С. 14-18.
 5. Чорна К. П. Еволюція державного управління у Кримському ханаті (XIII-XV ст.). URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/6_2018/36.pdf
 6. Зайцев И. В. Крымское ханство: вассалитет или независимость? Османский мир и османистика. Сборник статей к 100-летию со дня рождения А. С. Тверитиновой (1910-1973). М., 2010. С. 288-298.
 7. Юрасов А. В., Айбабин А. И., Вахрушев Б. А., Виноградов А. В., Гаврилов К. Н., Герцен А. Г., Дейников Р. Т., Завойкин А. А., Зайцев Ю. П., Зайцев И. В., Колтухов С. Г., Карпов С. П., Лисейцев Д. В., Мальгин А. В., Майко В. В. & Сапрыкин С. Ю. История Крыма в двух томах / Отв. ред. А. В. Юрасов; Российское историческое общество. Институт российской истории РАН. Москва: «Кучково поле», 2017. Т. 1. 603 с.
 8. Каргалов В. В. На степной границе. М.: Наука, 1974. 184 с.
 9. Орешкова С. Ф. Крымское ханство в 70-е годы XVIII в. *Вопросы истории*. 2008. №7. С. 121-127.
 10. Андреева С. С. Зовнішньополітичні аспекти проголошення незалежності Кримського ханства 1772 р. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2014. Вип. 41. С. 28-32.

Відомості про автора:

Сізарев Костянтин Костянтинович

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
вул. Гетманська 20, м. Мелітополь, Запорізька обл.
72312, Україна

References

1. Ametka F.A. Crimean Khanate: the formation and development of statehood and law (first half of the fifteenth - second half of the eighteenth century.). Author's ref. dis ... cand. jurid. Science: 12.00.01 / Nat. University of Internal Affairs affairs. H., 2003. 19 p.
2. Vasilieva V.V. State system of the Crimean Khanate. Socio-political processes in the Ukrainian lands: coll. mater. II All-Ukrainian scientific-practical conf., Sumy, May 21, 2013 / for the general. ed. V.A. Nesterenko. Sumy: Sumy State University, 2013. P. 65-68.
3. Gaivoronsky, O. & Gromenko, S. Crimean Khanate. Power and court. Crimea. Realities. URL: <https://ua.krymr.com/a/29430946.html>.

4. Bushakov V. On the origin of the title of Kalga in the Crimean Khanate. Vatan. 1991. № 3. S. 14–18.
5. Black KP Evolution of public administration in the Crimean Khanate (XIII-XV centuries.). URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/36.pdf
6. Zaitsev I.V. Crimean Khanate: vassality or independence? The Ottoman world and Ottoman studies. Collection of articles to the 100th anniversary of the birth of AS Tveritina (1910-1973). M., 2010. S. 288-298.
7. Yurasov A.V, Aibabin A.I, Vakhrushev B.A, Vinogradov A.V, Gavrilov K.N, Herzen A.G, Deynikov R.T, Zavoykin A.A, Zaitsev Yu. P., Zaitsev I.V, Koltukhov S.G, Karpov S.P, Liseyev D.V, Malgin A.V, Maiko V.V. & Saprykin S. Yu. History of Crimea in two volumes / Otv. ed. AV Yurasov; Russian Historical Society. Institute of Russian History, Russian Academy of Sciences. Moscow: "Kuchkovo field", 2017. T. 1. 603 p.
8. Kargalov V.V. On the steppe border. M.: Nauka, 1974. 184 s.
9. Oreshkova S.F. Crimean Khanate in the 70s of the XVIII century. Questions of history. 2008. №7. Pp. 121-127.
10. Andreeva S.S. Foreign policy aspects of the proclamation of independence of the Crimean Khanate in 1772. Scientific works of the historical faculty of Zaporizhia National University. Zaporozhye: ZNU, 2014. Issue. 41. S. 28-32.

Костянтин Сізарев. Формування системи влади та управління в Кримському ханстві протягом XV-XVIII століть.

У статті зроблено спробу прослідкувати процес формування системи влади та управління в Кримському ханстві протягом XV-XVIII століть. Актуальність статті полягає у важливості переосмислення значення системи влади та управління в Кримському ханстві у період XV-XVIII століть. Мета статті – характеристика державного устрою та системи влади в Кримському ханстві протягом XV-XVIII століть. Результати дослідження полягають у висновку, що процес формування Кримського ханства, розпочавшись в XV ст., зумовив певну трансформацію державного устрою Кримського ханства в напрямку децентралізованої унітарної держави. В цей час хан, як верховний голова Кримського ханства, перебував у залежності від султана Османської імперії. Загалом, п'ять кримсько-татарських родів були представниками вищого стану. Кожен голова роду у своєму бействі вважався необмеженим деспотом, що очолював адміністрацію та суд. Для здійснення судових повноважень бей отримував від кади-аскера (державного судді) грамоту. Залежність бейів від хана насамперед уособлювалась в їхньому призначенні забезпечувати військовий контингент. Кримське ханство являло собою тип децентралізованої унітарної держави, територія якої була поділена на бейства, на чолі з бейами. У кожному бействі існували власні органи влади та військові сили. Навіть виконавчі повноваження на місцях здебільшого здійснювалися не центральними державними органами Кримської держави, а внутрішніми структурами бейських родів.

Ключові слова: система влади, управління, Кримське ханство, бейство, диван, курултай.

Константин Сизарев. Формирование системы власти и управления в

Крымском ханстве на протяжении XV-XVIII столетий.

В статье сделана попытка проследить процесс формирования системы власти и управления в Крымском ханстве в течение XV-XVII веков. Актуальность статьи заключается в важности переосмысления значения системы власти и управления в Крымском ханстве в период XV-XVII веков. Цель статьи – характеристика государственного устройства и системы власти в Крымском ханстве в течение XV-XVII веков. Всего пять крымско-татарских родов были представителями высшего сословия. Каждый глава рода считался неограниченным деспотом, возглавлявшим администрацию и суд. Для осуществления судебных полномочий бей получал от кади-аскера (государственного судьи) грамоту. Зависимость беев от хана проявлялась, прежде всего, в их обязанности обеспечивать военный контингент. Крымское ханство представляло собой тип децентрализованного унитарного государства, территория которого была разделена на бейства, во главе с беями. В каждом бействе существовали собственные органы власти и военные силы. Даже исполнительные полномочия на местах в основном совершались не центральными государственными органами Крымского государства, а внутренними структурами бейских родов.

Ключевые слова: *система власти, управление, Крымское ханство, бейство, диван, курултай.*

Konstantin Sizarev. The formation of a system of power and administration in the Crimean Khanate during the XV-XVIII centuries.

The article attempts to trace the process of formation of the system of power and management in the Crimean Khanate during the XV-XVII centuries. The relevance of the article lies in the importance of rethinking the importance of the system of power and management in the Crimean Khanate during the XV-XVII centuries. The purpose of the article is to characterize the state structure and power system in the Crimean Khanate during the XV-XVII centuries. Only five Crimean Tatar clans were representatives of the upper class. Each head of the clan was considered an unlimited despot who headed the administration and court. To exercise judicial powers, Bey received a letter from Kadi Asker (State Judge). The dependence of the bey on the khan was manifested primarily in their appointment to provide military contingent. The Crimean Khanate was a type of decentralized unitary state, the territory of which was divided into battles, led by beys. Each battle had its own authorities and military forces. Even the local executive powers were mainly performed not by the central state bodies of the Crimean state, but by the internal structures of the Beyan clans.

Keywords: *power system, management, Crimean Khanate, rebellion, sofa, kurultai.*

Information about the author:

Sizarev Konstantin Konstantinovich

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

St. Hetmanskaya 20, c. Melitopol, Zaporizhzhia region,

72312, Ukraine